

ศาสนศึกษาเพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์ขององค์กรสงฆ์ Religious Education for Development of Human Capital of Fraternal Organizations

พระครูพิพัฒนศาสนกิจจาทร และ ปิยวรรณ หอมจันทร์
Phrakhruphiphatsatsanakitchathon and Piyawan Homchan
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1
The Office of Phranakornsi Ayutthaya Primary Educational Service Area 1.
Corresponding author Email: sonchai_mcu1@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาร่ำเรียนทางพุทธศาสนาเรียกว่า “ศาสนศึกษา” นั่นคือ การให้ความรู้แก่ภิกษุ สามเณรเป็นหลัก และสำหรับคำว่า “ทุนมนุษย์” หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะหรือ ความชำนาญของแต่ละคนที่สั่ง สมอยู่ในตัวเองและสามารถนำสิ่งเหล่านี้มารวมเข้าด้วยกันจน เกิดเป็นศักยภาพขององค์กร ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบการศาสนศึกษากับแนวคิดเรื่องทุนมนุษย์แล้ว นั้น จะพบว่า ยังมีสิ่งที่ยู่นอกเหนือทุนมนุษย์ในรูปแบบทางจิตใจ เช่น อริยทรัพย์คือ ทรัพย์ที่ สะสมไว้ในชาติต่อไป เป็นทรัพย์ที่ไม่สามารถมองเห็นหรือสัมผัสได้ เป็นทรัพย์สินทางอารมณ์ที่มีค่ามากกว่าทรัพย์สินที่เป็นวัตถุเป็นสิ่งของภายนอก กระทั่งการสั่งสมบารมีทาน, สมาธิภาวนา, การก่อกำเนิดปัญญาล้วนแล้วเป็นทรัพย์สินที่มีคุณค่าและไม่เสื่อมสลาย หากแม้จะเสื่อมสลาย ก็เป็นเพียงแต่ สังขารร่างกายที่ร่วงโรยแต่สิ่งที่เป็นอริยทรัพย์ทางปัญญานั้นเป็นอมตะ และเป็น ทุนทางจิตวิญญาณของมนุษย์อย่างไม่มีสิ้นสุด

คำสำคัญ: ศาสนศึกษา, ทุนมนุษย์, องค์กรสงฆ์

Abstract

Studying in Buddhism is called “Religious Education”. That is mainly for provide the knowledge to Buddhist monks and Samaneras. And the word “Human Capital” it’s refer to knowledge, ability, skill or experience of each person which exist in own self and can bring that things come together until become the ability of an Organization. If compare Religious education and Human capital can see the other things exist outside the Human capital in the form of mind such as: Great property, is the property that save in next life. It is the property

that cannot see and touch, it is the property in mind that have higher price than property that make from materials, it is outside property. Saving the Dana barami (gifts perfection), Samadhi barami (Concentration perfection), and Bhavana barami (Insights perfection), is make the wisdom arises, it is the high price and never disappear, if disappear, it is disappear only physical body but great property in the way of wisdoms are immortal. And it is the resources of human's mind never ultimate.

Keywords: Religious Education, Human Capital, Fraternal Organizations

บทนำ

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 4 ให้ความหมายการศึกษาว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การเรียนรู้ตลอดชีวิตหมายความว่า การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และมาตรา 6 ให้ความหมายการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรมมีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ว่า “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” โดยใช้ให้เห็นว่าการพัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์นั้นต้องอาศัยการศึกษาเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนา

วัดเป็นองค์กรหนึ่งที่มีความสำคัญอยู่กับสังคมไทยมาเป็นระยะเวลาช้านาน โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหาร ปกครองดูแลอำนวยการทุกอย่างเกี่ยวกับวัด การบริหารวัดให้ประสบความสำเร็จเจ้าอาวาสต้องสร้างองค์กรสงฆ์ให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการนำไปสู่การพัฒนาบุคลากรในองค์กร การที่เจ้าอาวาสมีความรู้ความสามารถทางการบริหารจัดการก็สามารถ ทำให้การดำเนินการของวัดพัฒนาไปอย่างเป็นระบบ แต่สิ่งหนึ่งที่สำคัญที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดที่เจ้าอาวาสควรตระหนักคือ การศึกษา ที่เป็นปัจจัยสำคัญใน

การอบรมบ่มนิสัยเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ ความสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้เป็นอย่างดี ในทางพระพุทธศาสนามีสาระสำคัญที่ส่งเสริมการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณรได้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการต่าง ๆ โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ.2535 มาตรา 37 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ว่า เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา

ความหมายและความสำคัญของศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันสมควรแก่สมณะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่ สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาลตามประวัติความเป็นมาส่วนมากจะได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์มาเป็นอย่างดี การศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี 2 ประการ คือ

1. คันถะธุระ คือ ธุระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน

2. วิปัสสนาธุระ คือ ธุระฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญพระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมยอด (พระเมธีธรรมาภรณ์ ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2539)

การศาสนศึกษาเป็นการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการต่างๆทุกวิธี ซึ่งมีตั้งแต่ประถมศึกษากันถึงอุดมศึกษาโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การศาสนศึกษาจึงจำเป็นสำหรับภิกษุสงฆ์สามเณรที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นแนวทางนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต หลังจากที่พระภิกษุสามเณรนั้นลาสิกขาแล้ว การศึกษา คือ ความเจริญงอกงามเพราะเป็นกระบวนการดึงออกและพัฒนาให้เจริญงอกงามขึ้นการศึกษาเป็นการใส่เข้าไป การศึกษาจะมีลักษณะ 1) คงที่ คือ ความรู้จะไม่มีการพัฒนาขึ้นจะมีเฉพาะที่อาจารย์บอกเท่านั้น อาจารย์หมดความรู้ก็เป็นอันว่าจบกันเท่านั้น 2) ขาดหายไป คือ ยิ่งนานวันเข้าความรู้ที่มีอยู่ก็จะหายไปทีละน้อย ๆ เพราะตกหล่นหรือจะเป็นเพราะอะไรก็แล้วแต่ ถึงที่สุดอาจจะหมดไปเลยก็ได้ (พระสุรินทร์ จิตตกาโร ประเสริฐวาทิ, 2555)

ภารกิจที่สำคัญขององค์กรสงฆ์คือ การศึกษาระบบต่างๆที่จัดขึ้นล้วนมุ่งเน้นให้เป็นเครื่องมือส่งเสริมสนับสนุนระบบการศึกษาทั้งสิ้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า “...ถ้าเราไม่สามารถสร้างเครื่องมือและพัฒนานั้นอย่างดีเหลือเกินมีประสิทธิภาพแต่คนใช้เครื่องมือ ไม่เป็นบัณฑิตอาจนำไปใช้ในทางโทษได้ โบราณถือว่ายื่นดาบให้กับโจร ฉะนั้น การสร้างคนให้เป็นบัณฑิตจึงเป็นเรื่องสำคัญ...” (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต, 2540) ดังจะเห็นได้ว่าการศึกษาเป็นตัวแท้ของชีวิตพรหมจรรย์ คำสอนหรือบทบัญญัติต่าง ๆ ในทาง

พระพุทธศาสนามีสาระสำคัญที่ส่งเสริมการศึกษาการอบรม เพื่อให้บุคคลได้พัฒนาคุณสมบัติและความสามารถต่าง ๆ ตลอดจนลงมือกระทำการต่าง ๆ ด้วยวิธีการอันถูกต้องเพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายนั้น

การศาสนศึกษาของคณะสงฆ์เป็นกิจการของพระพุทธศาสนาที่จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่หรือเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และพระสงฆ์ปฏิบัติ ซึ่งมียุทธศาสตร์ดังนี้

1. เป็นกระบวนการหรือการกระทำที่ให้ความรู้หรือทักษะระบบการสอนหรือการเรียน
2. เป็นการได้รับความรู้หรือทักษะผ่านกระบวนการจากโรงเรียน
3. ความรู้หรือทักษะที่ได้รับหรือพัฒนาโดยกระบวนการเรียนรู้หรือโครงการของการสอนในระดับเฉพาะทาง
4. สาขาของการศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกับการสอนการเรียนรู้ รวมทั้งทฤษฎีของการสอนและศาสตร์ของการสอน

การจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวคณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาของวิชาแล้วคงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ 9 ประการ (พระเทพปริยัติสุธี วรวิทย์ คงคปญโญ, 2540) คือ

1. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ
2. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์
3. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระพุทธศาสนา
4. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา
5. เพื่อรักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
6. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
7. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
8. เพื่อความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม
9. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและต่อพระสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหามาก คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียน และอุปสรรคอื่น ๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้ และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลี และแผนกธรรมจึงถือเป็นการ

ศึกษาหลักและสำคัญของพระสงฆ์อย่างยิ่ง

ระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงปัจจุบัน

ก่อนที่พระเจ้าอโศกมหาราชจะทรงส่งพระสงฆ์เป็นสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ นั้น ได้มีการแตกแยกนิกายสงฆ์ขึ้นในประเทศอินเดียในการสังคายนาครั้งที่ 2 เมื่อพุทธศักราช 100 เนื่องจากมีความเห็นไม่ตรงกันในเรื่อง วินัยบางประการ จึงเกิดเป็นนิกายใหญ่ 2 นิกาย คือ 1. เถรวาท 2. อารยิวาทหรือ มหายาน ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ได้ทรงจัดให้การสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 3 เมื่อทำสำเร็จแล้วได้ส่งพระสงฆ์ที่เป็นพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นแคว้นต่างๆ รวม 9 สาย คณะของพระโสณะและพระอุตตระได้มายังสุวรรณภูมิ ได้แก่พื้นที่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีประเทศไทยปัจจุบันเป็นศูนย์กลางโดยมีนครปฐมเป็น ราชธานี เมื่อประมาณปีพุทธศักราช 303 ดังตำนานที่สมเด็จพระเจ้าทรงราชานุกาภาพทรงพระนิพนธ์ ไว้ในหนังสือตำนานพระพุทธเจดีย์ว่าพระพุทธศาสนาได้มาถึงประเทศไทย เป็น 4 ยุค คือ

ยุคที่ 1 เมื่อปีพุทธศักราช 303 เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

ยุคที่ 2 เมื่อปีพุทธศักราช 760 พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจากแคว้นกัสมิระ ได้เผยแผ่มาทางดินแดนทางตอนใต้ของสุวรรณภูมิคือ เกาะสุมาตรา ชวา และกัมพูชา ล่วงมาถึงประมาณปีพุทธศักราช 1300 ก็ได้แพร่ขยายขึ้นมาถึงปัตตานี สุราษฎร์ธานี ที่ไชยา

ยุคที่ 3 เมื่อประมาณปีพุทธศักราช 1600 พระพุทธศาสนาแบบพุกามได้แพร่เข้ามาถึงอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรทวารวดี

ยุคที่ 4 เมื่อประมาณปีพุทธศักราช 1900 พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้แผ่จากลังกาเข้ามาทางภาคใต้ของไทยคือ นครศรีธรรมราช เรียกว่า ลัทธิลังกาวงศ์

หลังจากก่อตั้งสุโขทัยเป็นราชธานีของคนไทย พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงส่งเสริมให้มีการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก เรียกว่า “การศึกษาพระปริยัติธรรม” (พิฑูร มลิวัลย์, 2523) แบ่งการศึกษาเป็น 3 ตอน โดยเริ่มต้นให้ ศึกษา พระสูตรตันตปิฎก (หมวดพระสูตรที่ประมวล พระธรรมเทศนาและเรื่องเล่าต่างๆ) เมื่อศึกษาจบแล้วให้ ศึกษา พระวินัยปิฎก (หมวดพระวินัยประมวลข้อบัญญัติสำหรับพระสงฆ์) เมื่อศึกษาพระวินัยจบแล้วให้ศึกษาพระอภิธรรมปิฎก (หมวดพระอภิธรรมประมวลหลักธรรมที่เป็นวิชาการ ไม่เกี่ยวกับเหตุการณ์และตัวบุคคล) ในการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์ สมัยอยุธยาแรกๆ นั้น ถูกปล่อยปละละเลย ต่อมาถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเห็นพระพุทธศาสนาถูกลัทธิภายนอกย่ำยี ประชาชนมัวเมา จึงทรงรับบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงโปรดจัดการศึกษาเล่าเรียน พระปริยัติธรรมขึ้นเหมือนในครั้งกรุงสุโขทัย ให้มีการสอบไล่พระปริยัติธรรมนับ

ว่าเป็นการสอบไล่ที่เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย จนถึงสมัยธนบุรีพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงใส่พระทัยพัฒนาการพระพุทธศาสนา ทรงอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ให้มาอยู่ร่วมกันอีกครั้ง หนึ่ง ทรงแต่งตั้งสมณศักดิ์และสถาปนาพระอารามหลายแห่งให้พระภิกษุสงฆ์ศึกษาเล่าเรียน พระพุทธศาสนา ได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกวาระหนึ่ง

ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาไปพร้อมกับการพัฒนาบ้านเมือง ทรงอาราธนาพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ และราชบัณฑิตเป็นกรรมการชำระพระไตรปิฎก จารึกเป็นอักษรขอมขึ้นใช้เวลา 5 เดือน จึงเสร็จสมบูรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นการทำสังคายนาครั้งแรกในกรุงรัตนโกสินทร์การศึกษาของสงฆ์ สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คงดำเนิน ไปเหมือนเช่นในรัชกาลก่อน ในสมัยนี้ มีปรากฏการณ์ด้านการสงฆ์ คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส มีตำแหน่งเป็น สมเด็จพระสังฆราช ได้ปรับปรุงการเรียนการสอนของสงฆ์ ให้พัฒนาขึ้น การวัดผลการสอน พระปริยัติธรรมนับเป็นราชการแผ่นดินอย่างหนึ่งด้วย

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือว่าเป็นยุคใหม่แห่งการศึกษาของ สงฆ์ทรงเห็นว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญจึงทรงสนับสนุนการศึกษาให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษา เล่าเรียนทั้งด้านพระปริยัติธรรมและวิชาการสมัยใหม่ควบคู่กันไป และการศึกษาของสงฆ์ที่ เข้าสู่ระบบการศึกษาสากล ทรงสถาปนาการศึกษาชั้นสูงทางคณะสงฆ์ขึ้น 2 แห่ง คือ ทรง สถาปนามหาธาตุวิทยาลัยขึ้นที่วัดมหาธาตุ โปรดพระราชทานนามใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย” เพื่อเป็นที่ศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูง ต่อมาโปรดให้สถาปนา “มหา มกุฏราชวิทยาลัย” ขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร เรื่อยมาจนถึงรัชกาลที่ 6 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นผู้อำนวยการศึกษาของคณะสงฆ์ได้ร่วมมือกับพระเถระใน สมัยนั้นจัดให้มีการศึกษาพระธรรมวินัยในแบบภาษาไทย โดยคัดเลือกหัวข้อธรรมวินัยในพระ ไตรปิฎก จัดเป็นหมวดหมู่เป็นชั้น ๆ ตามความยากง่าย โดยแบ่งเป็น 3 ชั้นเรียน คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ผู้ที่เรียนจึงได้ชื่อว่านักธรรม พระเถระที่สอบได้ ก็เรียกกันว่า “พระนักธรรม” หลักสูตรนี้ต่อมาอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าสอบด้วย เรียก “ธรรมศึกษา” สำหรับผู้ที่สอบบาลีได้ เป็นเปรียญและสอบนักธรรมได้อีก เรียกว่า “เปรียญธรรม” ใช้อักษรย่อว่า “ป.ธ.” อนึ่ง ผู้ที่ จะสอบบาลีนั้นจะต้องสอบนักธรรมให้ได้ก่อนถ้าสอบนักธรรมตก บาลีก็โมฆะ คือนักธรรมตรี มีสิทธิ์สอบได้แค่ ประโยค 1-2-3 นักธรรมโท มีสิทธิ์สอบประโยค 4-5-6 ส่วนนักธรรมเอก มี สิทธิ์สอบประโยค 7-8-9

นับตั้งแต่รัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา นโยบายการศึกษาได้เปลี่ยนไป โดยแยกการศึกษา ของ ภิกษุสามเณรและเด็กนักเรียนออกจากกัน ตลอดจนถึงส่วนราชการที่รับผิดชอบด้วย โดย

ให้กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบเฉพาะการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนเท่านั้น ส่วนการศึกษาสำหรับภิกษุสามเณรให้สังกัดกระทรวงธรรมการ คณะสงฆ์ก็ได้เป็นภาระรับผิดชอบดำเนินการต่างหากออกไปจนเป็นเอกเทศจากการศึกษาของรัฐ

ประเภทของการศาสนศึกษา

1. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก ได้แก่ การเรียนวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิตอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหารวิชาธรรม ใช้หนังสือธรรมวิภาคแก้ปัญหาธรรม วิชาพุทธ ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติแก้ปัญหอนุพุทธประวัติ และวิชาวินัย แก้ปัญหาวินัยให้พิสดารออกไป โดยผู้จะเข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นโทต้องได้ประโยคนักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงมาแล้ว และผู้จะเข้า สอบประโยคนักธรรมชั้นเอกต้องได้ประโยคนักธรรมชั้นโทในสนามหลวงมาแล้ว การศึกษาธรรมศึกษาก็เช่นเดียวกับการศึกษานักธรรม ซึ่งผู้จะเข้าสอบประโยคธรรมศึกษาชั้นโทต้องได้ประโยคธรรมศึกษาชั้นตรีในสนามหลวงมาแล้ว ผู้จะเข้าสอบประโยคธรรมศึกษาชั้นเอกต้องได้ประโยคธรรมศึกษาชั้นโทในสนามหลวงมาแล้ว

2. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ก่อนปี พ.ศ.2469 การสอบพระปริยัติธรรมแผนกภาษาบาลี ผู้ที่เข้าสอบต้องเข้าสอบต่อหน้าคณะกรรมการ ต่อหน้าพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง โดยการจับฉลากแล้วเข้าไปแปลบาลีด้วยปากเปล่า ซึ่งเรียกต่อกันมาว่า สมัยแปลด้วยปากเปล่า คณะกรรมการตัดสินให้คะแนนและรู้ผลกันในวันนั้น ผู้ที่สอบได้จะได้รับพระราชทานไตรจีวร แพร ซึ่งเป็นของที่มีค่ามากในสมัยนั้น ในปัจจุบันหลักสูตรการศึกษาบาลี ผู้ที่ศึกษาประโยค 1-2 และเปรียญตรี ปีที่ 1-2 หมวดบาลีศึกษา จะต้องศึกษาวิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมปทฎฐกถา ภาค 1-4 วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือ บาลีไวยากรณ์ ประเภทสอบถามความจำ

ประโยค ป.ธ.3 ต้องศึกษาวิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมปทฎฐกถา ภาค 5-8 วิชาสัมพันธไทย หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมปทฎฐกถา ภาค 5-8 วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือ บาลีไวยากรณ์ ประเภทสอบถามความจำและความเข้าใจประกอบกัน วิชาบูรพภาค ข้อเขียนภาษาไทยโดยแก้ไขให้ถูกต้องตามระเบียบลักษณะวรรคตอน ตัวอักษรตามสมัยนิยม หลักสูตรใช้หนังสือที่ควรรู้ เช่น จดหมายทางราชการ เป็นต้น ประโยค ป.ธ.4 จะต้องศึกษาวิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมปทฎฐกถา ภาค 1 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลตถปิณี ภาค 1 ประโยค ป.ธ.5 ศึกษาวิชา

แปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมปทภูฏกถา ภาค 2 ถึง ภาค 4 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลตถทีปนี ภาค 2 ประโยค ป.ธ.6 ต้องศึกษาวิชาแปลไทยเป็นมคธหลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมปทภูฏกถา ภาค 5-8 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ ตติย - จตุตถ - ปถุจสมนตปาสาทิกา ในการสอบกรรมการจะแปลประโยคที่ออกสอบเป็นความไทยโดยสันทัด หรืออาจตัดแปลงสำนวนและท้องเรื่อง หรือตัดตอนที่ต่างๆ มาเรียงติดต่อกันเป็นประโยค สอบไล่ก็ได้

ประโยค ป.ธ.7 ศึกษาวิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลตถทีปนี ภาค 1 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ ปฐม-ทติยสมนตปาสาทิกา ซึ่งประโยค ป.ธ.8 จะต้องศึกษาวิชาแต่งฉันทมคธ แต่งฉันทเป็นภาษามคธ 3 ฉันทใน จำนวน 6 ฉันท คือ ปฐยาวัตร, อินทรวีเชียร, อุเปนทรวีเชียร, อินทรวงศ์, ว่างส์ฐฐะ, วสันตติลก ข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้ และวิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ ปฐมสมนต-ปาสาทิกา 3 และสูงสุดคือ ประโยค ป.ธ.9 ศึกษาในวิชาแต่งไทยเป็นมคธ แต่งมคธจากภาษาไทยล้วนข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้ วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้หนังสือ วิสุทิมคค และวิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสืออภิรมตถวิภาวินี (สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, 2553)

3. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ภายหลังจากการที่การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งได้เจริญก้าวหน้ามาก ทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงได้จัดแผนกมัธยมขึ้นมาเรียกว่า โรงเรียนบาลีมัธยมศึกษา กำหนดให้มีการเรียนบาลี นกธรรม และความรู้ชั้นมัธยม โดยรับผู้ที่สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีพระภิกษุและสามเณรเรียนกันมากทางคณะสงฆ์โดยองค์การศึกษาจึงได้กำหนดให้เรียกโรงเรียนประเภทนี้ใหม่ว่า โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษา สำนักเรียนวัด โดยมติสังฆมนตรีและกระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบกระทรวง

ให้โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาสำนักเรียนวัด เปิดทำการสอนสมทบในชั้นตัวประโยค คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2500 เป็นต้นมา โรงเรียนประเภทนี้จึงแพร่หลายอย่างกว้างขวาง จนทำให้ทางการคณะสงฆ์เกรงว่า การศึกษาธรรมและบาลีจะเสื่อมลง ดังนั้น แม่กองบาลีสนามหลวงสมัยนั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินธโร) จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีขึ้น โดยมีวิชาบาลี วิชาธรรมและวิชาทางโลก เรียกว่า บาลีศึกษาสามัญและปริทัศน์ศึกษา และยกเลิกระเบียบของคณะสังฆมนตรีว่าด้วยการศึกษาของโรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษา สำนักเรียนวัด และกำหนดให้พระภิกษุ สามเณร เรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่คณะสงฆ์ได้จัดตั้งขึ้นแต่ว่าการศึกษาระบบใหม่ไม่เป็นที่นิยมของผู้เรียน ทำให้การศึกษาของคณะสงฆ์ในช่วงระยะนั้น

เกิดความสับสนเป็นอันมาก เพื่อแก้ไขปัญหาความสับสนในการศึกษาของคณะสงฆ์กับข้อเรียกร้องของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ที่เสนอให้กระทรวงศึกษาธิการเปิดสอนสมทบในชั้นตัวประโยคให้แก่พระภิกษุสามเณร กระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พุทธศักราช 2514

4. มหาวิทยาลัยสงฆ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้มีการตราพระราชบัญญัติขึ้นตั้งแต่ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยให้มีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐและเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลไทย จัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอก เปิดสอนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์และจัดหลักสูตรทั้งภาคภาษาไทยและภาคภาษาอังกฤษ เพื่อผลิตบัณฑิตเป็นสะพานเชื่อมเครือข่ายทั่วโลก แนวโน้มการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ในอนาคต ซึ่งปัจจุบันนี้การศึกษาในวงการคณะสงฆ์ได้พลิกโฉมหน้าไปอย่างมาก โดยได้มีการจัดการศึกษามัธยมศึกษาใหม่เพิ่มขึ้นอีก ไม่เหมือนสมัยดั้งเดิมที่เน้นอยู่เฉพาะการศึกษาแผนกนักธรรมและภาษาบาลีเท่านั้น แต่ได้เปลี่ยนมาเป็นระบบการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาปริยัติธรรมสายสามัญ และมหาวิทยาลัยระดับอุดมศึกษาขึ้นไป เพื่อเน้นให้พระสงฆ์มีความสมบูรณ์ทางความรู้ในหลาย ๆ ด้าน โดยเน้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวต่างประเทศด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับทุนมนุษย์สู่การพัฒนาองค์กร

แนวคิดของทุนมนุษย์เชื่อว่า ทรัพยากรมนุษย์เป็นทุนที่มีส่วนที่เป็นทั้งปริมาณและคุณภาพ ในด้านปริมาณของทรัพยากรมนุษย์ได้แก่ ชั่วโมงการทำงานและจำนวนแรงงาน ขณะที่คุณภาพของทรัพยากรมนุษย์คือทักษะ ความรู้ ความสามารถและปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อผลิตภาพของมนุษย์ คุณภาพของทรัพยากรมนุษย์สามารถเพิ่มขึ้นโดยการลงทุนในมนุษย์ ซึ่งรายจ่ายในการศึกษาถือเป็นการลงทุนประเภทหนึ่ง รายจ่ายประเภทนี้จะทำให้ได้รับผลประโยชน์ในอนาคต เมื่อบุคคลได้รับการศึกษาเพิ่มเขามีความรู้ความสามารถที่จะรับและใช้ข่าวสารต่างๆ ได้ดี การศึกษาจึงเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเข้าใจตนเองและโลกได้อย่างลึกซึ้ง การศึกษาเป็นกลไกขับเคลื่อนตัวหนึ่งซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาประสิทธิภาพในการผลิตและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ บุคคลซึ่งได้รับการศึกษาที่ดีย่อมสามารถรับข่าวสารความรู้ใหม่ ๆ รวมไปถึงวิวัฒนาการต่างๆ ทางเทคโนโลยีและข่าวสารที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แรงงานที่ได้รับการศึกษาสูงย่อมได้รับการพิจารณาก่อนหรือได้เปรียบแรงงานที่ได้รับการศึกษาที่น้อยกว่า ฉะนั้น การลงทุนทางด้านการศึกษาจึงเปรียบเสมือนการลงทุนในเครื่องจักรหรือโรงงาน

ซึ่งมุ่งหวังการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพและเสริมสร้างรายได้ให้เพิ่มขึ้นในอนาคต การลงทุนในการศึกษาและการฝึกอบรมเป็นการเพิ่มความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ ซึ่งเป็นตัวเพิ่มทุนมนุษย์ในตัวมนุษย์ ดังนั้น คำว่า “ทุนมนุษย์” ก็คือ การเพิ่มพลังในการหารายได้ พลังในการเพิ่มผลผลิตในตัวมนุษย์นั่นเอง (World Bank, 1995)

นอกจากนี้ ทุนมนุษย์ ยังคงมีความหมายถึง ความรู้ ความสามารถ ตลอดจนทักษะหรือความชำนาญ รวมถึงประสบการณ์ของแต่ละคนที่สั่งสมอยู่ในตัวเองและสามารถจะนำสิ่งเหล่านี้มารวมเข้าด้วยกันจนเกิดเป็นศักยภาพขององค์กรหรือเป็นทรัพยากรที่สำคัญและมีคุณค่า ซึ่งจะทำให้องค์กรนั้นมีความสามารถสร้างความได้เปรียบเหนือคู่แข่ง เช่นนั้นการที่องค์กรจะจัดการหรือหาวิธีการที่จะทำให้คนแต่ละคนในองค์กรใช้ศักยภาพ หรือความรู้ความสามารถที่มีมาก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้นั้นจึงต้องมีความเข้าใจในคุณสมบัติของทรัพยากรบุคคลที่มีความแตกต่างจากทรัพยากรอื่น ๆ คือ คน ซึ่งนับได้ว่าเป็น “สินทรัพย์” ที่จับต้องไม่ได้ ไม่มีค่าเสื่อมเหมือนทรัพย์สินอื่น คน คือ “ทุน” (Human Capital) ที่สามารถสร้าง “มูลค่าเพิ่ม” ได้เสมอ

คนเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่จะผลักดันให้องค์กรไปถึงเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ ปัญหาอยู่ที่ว่าคนในองค์กรที่จะเป็นนักคิดหรือมีส่วนร่วมในการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจของลูกค้า เพราะหลายองค์กรมักจะจำกัดคนที่จะเป็นนักคิดสร้างสรรค์ หรือมีหน้าที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาสินค้าหรือบริการใหม่ ๆ ไว้เพียงบางฝ่าย โดยยึดติดรูปแบบการทำงานตามหน้าที่ของงานที่แบ่งเป็นฝ่าย ส่วน แผนกเป็นหลักเท่านั้น ดังนั้น องค์กรจึงจำเป็นที่จะต้องสร้างความพร้อมและความสามารถให้กับทุกคนในหน่วยงาน ไม่ใช่การสร้างไว้กับหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ และต้องมี วิธีคิดใหม่ในเรื่องของการค้นหาศักยภาพหรือความสามารถของบุคคลในองค์กร โดยไม่ใช่ข้อจำกัดตามลักษณะงานหรือตามหน้าที่หรือตามตำแหน่งที่เขาทำอยู่ เพื่อสร้างทุนมนุษย์ในองค์กรให้มีความพร้อมที่จะแข่งขันกับคู่แข่งได้ ตลอดเวลาและในทุกสถานการณ์ กล่าวคือองค์กรต้องหาความร่วมมือร่วมใจจากพนักงานทุกคนโดยไม่เลือกหมู่เหล่า ใครมีไอเดียหรือวิธีการจะคิดหรือเสนอแนะอะไรที่น่าสนใจก็จะต้องรับมาพิจารณาเพื่อต่อยอดความคิดนั้น ซึ่งจะทำให้องค์กรอยู่รอดท่ามกลางการแข่งขันที่รุนแรงนี้ได้ในที่สุด

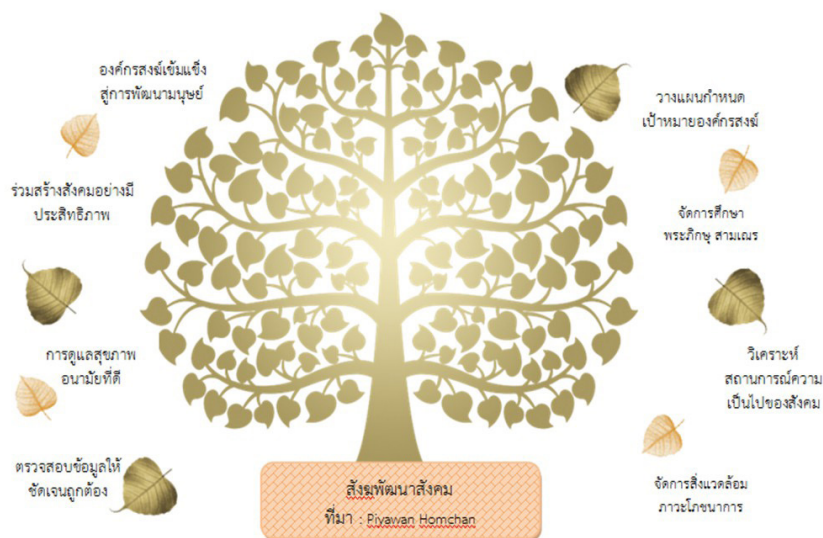
องค์กรกับบุคลากรภายในองค์กรก็เหมือนการปลูกต้นไม้ ถ้าหมั่นรดน้ำ พรวนดิน ใส่ปุ๋ย เอาใจใส่ ก็จะทำให้ต้นไม้ออกดอกผลได้ดีกว่า มีรากที่แข็งแรง เปรียบเข้ากับการศึกษาซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเจริญก้าวหน้าและแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคม การศึกษาจึงเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้คนได้พัฒนาตนเองได้อย่างตลอดชีวิต เริ่มตั้งแต่การวาง

รากฐานพัฒนาการของชีวิตตั้งแต่เกิด การพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถด้านต่างๆ ที่จะดำรงชีวิตและประกอบชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข มีความรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการเป็นพลังการสร้างสรรคและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนได้ ฉะนั้น การศึกษาจึงเป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของแต่ละคนเพื่อให้เกิดคุณค่าทั้งต่อตนเอง ต่อสังคมประเทศชาติและต่อสังคมในโลกนี้ (พนม พงษ์ไพบูลย์, 2545)

การพัฒนาทุนมนุษย์จึงเป็นกลไกการขับเคลื่อนขององค์กรทุกองค์กรจะประสบผลสำเร็จและบรรลุจุดหมายปลายทางที่กำหนดได้นั้น การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพนับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งบรรดาทรัพยากรในองค์กรนั้นประกอบไปด้วย เงิน วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยีและข้อมูล แต่อย่างไรก็ตาม คนก็ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญ ระดับแนวหน้าที่น่าความสำเร็จมาสู่องค์กรทุกองค์กร คนหรือที่เรียกว่า “ทรัพยากรมนุษย์” เป็นผู้สร้างสรรคสิ่งทุกอย่าง จนกระทั่งกลายเป็นผลผลิตหรือการบริการที่นำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ การดำเนินการให้บุคคลสามารถสร้างสรรคงานอย่างมีประสิทธิภาพนั้นต้องอาศัยความสามารถทางการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร ซึ่งความสามารถทางการบริหารของผู้บริหารตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับสูงล้วนแต่จำเป็นที่จะต้องจัดสิ่งแวดล้อมที่สนับสนุนประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรมนุษย์อย่างชาญฉลาดให้แก่องค์กรเพราะทุนมนุษย์เป็นทุนทางสังคม (Social Capital) ที่มีคุณค่าสร้างประโยชน์นานัปการแก่สังคม (คณิงนิจ อนุโรจน์, 2553)

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงองค์กรสงฆ์ซึ่งแม้ว่าจะมีอุดมการณ์และวิถีชีวิตที่ต่างออกไปจากสังคมชาวบ้านโดยปกติทั่วไป แต่พระภิกษุสามเณรผู้เป็นบุคลากรในองค์กรสงฆ์ก็ล้วนมาจากสังคมคือ มาจากชาวบ้านปกติทั่วไป องค์กรสงฆ์จึงมีความเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์กับสังคมทุกระดับและทุกมิติในชีวิตประจำวัน องค์กรสงฆ์ไม่สามารถจะอยู่โดดเดี่ยวลำพังหรือทำตัวไม่รู้ร้อนรู้หนาวกับความเป็นไปของสังคมได้ องค์กรสงฆ์จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสังคม และต้องเกี่ยวข้องอย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์ตามกรอบพระธรรมวินัยอันเคร่งครัด กล่าวคือ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคมได้โดยไม่สูญเสียความเป็นสงฆ์ หรือถูกกลืนกลายเป็นรูปแบบและวิถีสงฆ์ไปเป็นฆราวาส องค์กรสงฆ์สามารถเกี่ยวข้องกับสังคมได้ในด้านการ ให้สติ ให้การศึกษาอบรม สร้างปัญญา แนะนำหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตั้งงามต่อสังคมเท่านั้น องค์กรสงฆ์จะเกี่ยวข้องกับสังคมและทำงานร่วมสร้างสรรค์สังคมได้จำเป็นต้องมี การจัดเตรียมองค์กรพัฒนาองค์กร พัฒนาบุคลากรสงฆ์ วิเคราะห์สถานการณ์ความเป็นไปของสังคม มีการวางแผน และกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นอย่างดี อีกทั้งในการทำงานทุกขั้นตอน ต้องมีข้อมูลที่ชัดเจน ถูกต้องและแม่นยำ งานร่วมสร้างสรรค์สังคมจึงจะมีประสิทธิภาพ องค์กรสงฆ์จะทำงานในลักษณะดังกล่าวนี้ได้จำเป็นต้องมีการพัฒนาตนเอง ซึ่งหมายถึงการพัฒนาทุนมนุษย์ (Human

Resource Development) ที่เป็นกระบวนการในการพัฒนาและส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ความสามารถ ความเข้าใจ มีทักษะในการปฏิบัติงาน ตลอดจนมีทัศนคติและพฤติกรรมที่ดี เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการทำงานที่ดีขึ้น ทั้งในปัจจุบันและอนาคต (เกวลิน มะลิ, 2558) อนึ่ง การพัฒนาองค์กรสงฆ์หรือการเพิ่มความสามารถเพิ่มปัญญาสามารถทำได้โดยการศึกษา การฝึกอบรม สิ่งแวดล้อม มีภาวะโภชนาการ สุขอนามัยและการดูแลสุขภาพให้ตนเอง

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงตั้งสังคมาสงฆ์หรือปัจจุบันเรียกว่า องค์กรสงฆ์ ขึ้นนั้นก็เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ พระภิกษุที่บวชเข้ามาในพุทธศาสนาจะต้องเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา โดยมีหลักของการศึกษาในพระพุทธศาสนาที่อาศัยปัญญาเป็นหลักสำคัญ เรียกว่า หลักปัญญา 3 คือ สุตตามยปัญญา ได้แก่ ความรู้อันเกิดจากการฟัง จินตามยปัญญา ได้แก่ ความรู้อันเกิดจากการคิด และภาวนามยปัญญา ได้แก่ ความรู้อันเกิดจากการอบรม และมีศีล สมาธิเป็นบาทวิถิเท่านั้น การศึกษาทั่วไปเป็นการศึกษาเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพ แต่การศึกษาทางศาสนาเป็นการศึกษาเพื่อให้เกิดปัญญานำไปสู่ทางแห่งการพ้นทุกข์

ภารกิจสำคัญขององค์กรสงฆ์ คือ การจัดการศึกษาระบบต่างๆ ไม่ว่าจะจัดขึ้นในทางการปกครองก็ดี ทางวิชาชีพก็ดี หรือแม้แต่ทางสังคมก็ดี ล้วนมุ่งเน้นให้เป็นเครื่องมือส่งเสริมสนับสนุนระบบการศึกษาอบรมทั้งสิ้น การจัดการศาสนศึกษานั้นก็เฉกเช่นเดียวกันเป็นการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรให้ได้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการต่างๆ ที่เป็นสิ่งจำเป็นภายหลังที่ได้ลาสิกขาไปแล้ว และดำรงตนในสังคมาประกอบสัมมาอาชีวะ

เหมือนบุคคลอื่นๆในสังคม นั่นก็หมายถึงว่าได้กลายเป็นทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรๆหนึ่งไป โดยปริยายแต่ด้วยที่ได้ผ่านการศึกษาศึกษาการฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ทางพระพุทธศาสนามาแล้ว จากทรัพยากรมนุษย์ทั่วไปจึงกลายเป็นทุนมนุษย์ (Human Capital) เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนขององค์กรให้ประสบความสำเร็จและบรรลุจุดหมายปลายทางที่กำหนด

เช่นนั้น บุคคลผู้ที่ได้ผ่านการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาหรือศาสนศึกษา ทั้งในทางปฏิบัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ก็จะเป็นบุคคลที่ทรงคุณค่า เป็นต้นทุนที่สำคัญขององค์กร เป็นทุนมนุษย์ที่เปรียบดั่ง อริยทรัพย์ทางปัญญาที่มีค่ามากกว่าทรัพย์สินใด ๆ เป็นทุนทางจิตวิญญาณของมนุษย์อย่างไม่สิ้นสุดและไม่มีที่สิ้นสุดสูญไปได้

บรรณานุกรม

- เกวลิน มะลิ. (2558). **ทุนมนุษย์ (Human Capital)**. สืบค้นเมื่อ 5 กรกฎาคม 2560. จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/srcecon/2015/05/01/entry-1>.
- คณินิจ อนุโรจน์.(2553). **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. สืบค้นเมื่อ 22 เมษายน 2554. จาก www.researchers.in.th./blog/hrdresearchh,
- อัครศักดิ์ คงศาวัสส์.(2551).**Training Roadmap ตาม Competency เขาทำกันอย่างไร**. กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- พนม พงษ์ไพบูลย์. (2545). **การอาชีวศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มพัฒนาระบบสารสนเทศ ศธ.
- พยอม วงศ์สารศรี. (2552). **กลไกการขับเคลื่อนองค์กร ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากร**. กรุงเทพมหานคร : พีระพัฒน์เทคโนโลยี.
- พระเทพปริยัติสุธี. (2540). **เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2540). **รวบรวมบทความทางวิชาการพระพุทธศาสนาและปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเมธีธรรมาภรณ์. (2539). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พิฑูร มลิวัลย์. (2523). **มรดกพ่อขุนรามคำแหงวรรณกรรมเรื่องแรกของไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง.(2553). **เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.2553**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง.